

از ادیب تافروغ

نقد و تحلیل دین‌گریزی در ادبیات
معاصر ایران

دکتر سیده زهرا موسوی

دکتر محسن ذوالفقاری

دکتر سیده زهرا موسوی

دکتر محسن ذوالفقاری

از ادیب تا فروغ

نقد و تحلیل دین گریزی در ادبیات معاصر ایران

موسوی، سیده زهرا، ۱۳۴۴-

از ادیب تا فروغ: نقد و تحلیل دین گریزی در ادبیات معاصر ایران / سیده

زهرا موسوی، محسن ذوالفقاری، قم: نشر نجیا ۱۳۸۳

ISBN: ۹۶۴-۷۲۳۸-۶۶-۵

۱۹۶ ص.

ISBN: 964-7238-66-5

کتابنامه: ص. ۱۹۱-۱۹۶؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. شعر فارسی- قرن ۱۴ - تاریخ و نقد، ۲. ملی گرایی در ادبیات، ۳.

نمینیسم در ادبیات، الف. ذوالفقاری، محسن، ب. عنوان، ج. عنوان: نقد و

تحلیل دین گریزی در ادبیات معاصر ایران

۸/۶۰۹ ف

PIR

الف ۸۴۲ م

۳۸۰۱

۴ الف ۸ م

از ادیب تا فروغ

نقد و تحلیل دین گریزی در ادبیات معاصر ایران

دکتر سیده زهرا موسوی

دکتر محسن ذوالفقاری

ویراستار: یاسر ذوالفقاری

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۳

حروفچینی و صفحه آرایی

مؤسسه تحریرخانه اراک

چاپ: باقری

لیتوگرافی: مهر

تعداد ۱۵۰۰ جلد

بها: ۲۵۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۷۲۳۸-۶۶-۵

تلفکس: ۰۸۶۱-۲۲۴۵۴۱۵

یادداشت

در صد ساله اخیر، از نیمه دوم قرن سیزدهم به بعد در محتوا و ساختار ادبیات جدید ایران، تحولاتی رخ داده است که حقیقتاً جای دارد تا مورد بحث، پژوهش و دقت نظر قرار گیرد. یکی از رویکردهای محتوایی این دوران، توجه خاص نویسندگان و شعراء، نسبت به اندیشه‌های غربی و شرقی است. یکی از اغراض کتاب حاضر باز کردن باب جدیدی در نقد محتوایی است. ستیز و لجاج با مذهب و گریز از مسائل و معیارهای دینی به صورت علنی و غیرعلنی در دوره مزبور کاملاً مشهود و ملموس است؛ انکار، تمسخر، ایجاد شبهه در مسائل دینی، مخالفت با اندیشه‌هایی که در قرآن و سنت بدان سفارش شده است، تخطئه شخصیت‌های روحانی، سید و کسانی که به نوعی با مذهب گره خورده‌اند، شبهه‌انگیزی در خصوص اماکن مذهبی و بسیاری دیگر از جمله محورهای است که در آثار این دوران قابل نقد و بررسی است و تبیین غرض ورزیه‌ها، اشتباهات و تسامحات از ضروریات نقد دینی و شناخت بیشتر ادبیات معاصر ایران است.

در نگاهی دیگر، مشاهده می‌شود که گروهی از نویسندگان با گرایشهای ناسیونالیستی یا ملیت‌پرستی، زن‌گرایی، یهودی‌گری، زرتشتی‌گری، فراماسونی و... نیز سعی بر تشویش و تلقین اندیشه‌های نادرست از «ملت و ملیت» و... دارند. به گونه‌ای که محورهای مزبور در مقابل مذهب قرار بگیرد. به نحوی که بعضی از شاعران و نویسندگان علناً به تبلیغ و ترویج گرایش‌های مذکور پرداخته‌اند و در کنار این مسائل نه تنها معیارهای دینی را نفی کرده‌اند بلکه نظریات شخصی آنها با آب و تاب و شیفتگی محض متأثر از اندیشه‌های غربی نقل شده است.

در این مختصر، نظر به تفصیل دامنه مطلب، سعی شده است، تنها به دو محور ناسیونالیسم و نیمینیسیم در ادبیات معاصر ایران پرداخته شود و جایگاه اندیشه‌های ملی - وطنی (و یا فراوطنی) و نقد اصالت زن در شعر معاصر ایران تا حدی که مقدور است نقد و تحلیل گردد. بخشهای دیگر این بحث را به دفتر دیگر وا می‌گذاریم.

بخش اول کتاب حاضر مربوط می‌شود به ایران‌گرایی، مسأله خط و زبان، باستان‌گرایی، گرایشهای فراوطنی نسبت به کشورهای چون آلمان، روسیه (شوروی) و کشورهای غربی و پذیرش اندیشه‌های حاکم در این کشورها که به نوعی در بعضی از وجوه در تقابل با اندیشه‌های دینی قرار گرفته‌اند و در ستیز با مذهب و یاکم‌رنگ کردن اندیشه‌های مذهبی نقش داشته‌اند.

بخش دوم به مسائل زنان و جلوه‌هایی از اندیشه‌های فیمینستی در ادبیات معاصر ایران مربوط می‌شود. تأثیرپذیری از اندیشه‌های غربی و آزادیهای بی‌حد و حصر غرب باعث شده است که اندیشه‌هایی در عرصه شعر و نثر معاصر ایران از مشروطه به بعد وارد شود که احتیاج به نقد و تحلیل دارد. گرچه مسائل فیمینستی آن گونه که در غرب حاکم است در نوشته‌های دوره جدید کاملاً نمود پیدا نکرده است لیکن نباید انکار کرد که جلوه‌هایی از آن را می‌توان بویژه در شعر جدید پیدا کرد. لذا عنوان «جلوه‌های فیمینستی در شعر معاصر ایران» را برای این بخش برگزیدیم. حجم دواوین شعرای از مشروطه تا انقلاب اسلامی ما را بر آن داشت که در این کتاب به شعرای معروفتر بسنده کنیم و چاپ تفصیلی این مطالب را به وقتی دیگر موکول می‌کنیم. بررسی جنبه‌های مثبت و منفی جایگاه نقد اصالت زن، هر دو مد نظر ما در این بخش بوده است. چنانچه قصوری مشاهده می‌شود ببخشایید. از انتقادات محققانه شما استقبال می‌کنیم.

موسوی - ذوالفقاری

۱۳۸۳ - تفرش

پیش درآمد

امروزه در عرصه نقد ادبی، بویژه در رویکردهای مذهبی نسبت به آثار ادبی از واژه‌هایی چون دین‌مداری، دین‌محوری، یا مقابل اینها از واژه‌های دین‌ستیزی، دین‌گریزی و... استفاده می‌شود.

ترکیب «دین‌گریزی» را برای تحقیق حاضر برگزیدیم به این دلیل که بسیاری از نویسندگان معاصر دین‌ستیز نبوده‌اند بلکه پاره‌ای از نظراتشان مغایرت با اندیشه‌های دینی داشته است؛ در این باب نکات زیر در خور ذکر است:

نخست این که نویسندگان مورد بحث در این کتاب، همه آراء و نظراتشان مورد نقد و نظر نبوده است بلکه آثارشان از نگاه گرایش‌های فیمینستی و ناسیونالیستی مورد بررسی قرار گرفته است. لذا تعمیم آراء مزبور به همه رویکردهای انتقادی زیبنده نیست و چه بسا نویسندگانی که آثار فراوانی دارند و این آثار از جایگاه علمی خاصی برخوردار است.

دیگر این که با نگاهی به بخش «فیمینسم و جلوه‌های آن در ادبیات معاصر ایران» اهداف و رویکردهای تحقیق بیشتر تصریح شده است. در این بخش نیز غرض این نیست که بگوییم نویسندگان مزبور «فیمینست» هستند، بلکه نقد و تحلیل آثار این نویسندگان از حیث «نقد اصالت زن» با رویکردهای مثبت و منفی مد نظر بوده است، هر چند که در میان آراء مورد نظر، نظریات فیمینستی هم وجود دارد و با اندیشه‌های دینی مغایر است.

سوم این که در صد سائله اخیر چه بسا نویسندگانی بوده‌اند که به دلیل اندیشه‌های

غیر دینی تکفیر شده اند و قطعاً دین ستیز بوده اند ولی این بخش از تحقیق را به وقتی دیگر وا گذاشته ایم.

این اثر را در نهایت تواضع به دانشجویان و محققین تقدیم می نماییم و اذعان داریم که موضوع مورد بحث تفصیل بیشتری را می طلبیده است، پژوهش قصور را بپذیرید.

موسوی - ذوالفقاری

زمستان ۸۲

آرین - تفرش

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
-------	------

بخش اول

مقدمه	۱۹
ناسیونالیسم و ادبیات جدید ایران	۲۳-۵۵
الف) اندیشه‌های ناسیونالیستی	۲۳
ب) ناسیونالیسم ایرانی؛ ایران‌گرایی و مذهب	۲۷
گرایشهای وابسته به ناسیونالیسم	۲۹
الف) فراماسونری	۲۹
ب) گرایش به خط و زبان باستانی	۳۳
ج) زبان قرآن در نهضت روشنفکری	۳۸
گرایشهای غیر ایرانی و ناسیونالیسم	۴۳
الف) حزب توده و ادبیات جدید ایران	۴۳
ب) آلمان‌گرایی	۴۸
ج) ناسیونالیسم و غرب‌گرایی	۵۱

بخش دوم

فیمینسم و جلوه‌های آن در شعر معاصر ایران	۵۷-۱۹۰
مقدمه (زن از دیدگاه اسلام)	۵۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶۵	نقد اصالت زن در شعر معاصر ایران
۶۵	ادیب پیشاوری
۶۷	ادیب الممالک فراهانی
۷۲	نسیم شمال (سید اشرف الدین حسینی)
۸۱	ایرج میرزا
۹۰	دهخدا
۹۳	عارف قزوینی
۱۹۵	محمد تقی بهار (ملک الشعرا)
۱۰۸	لاهورتی
۱۱۲	میرزاده عشقی
۱۱۷	نیما یوشیج
۱۲۵	پروین اعتصامی
۱۳۲	سید محمد حسین شهریار
۱۴۶	رهی معیری
۱۴۹	فریدون تولگی
۱۵۶	ابامداد (احمد شاملو)

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فریدون مشیری	۱۶۰
۱. سایه (هوشنگ ابتهاج)	۱۶۲
سیمین بهبهانی (سیمین برخیلی)	۱۶۳
م. امید (مهدی اخوان ثالث)	۱۶۹
نادر نادپور	۱۷۴
فروغ فرخزاد	۱۷۹
فهرست منابع و مآخذ	۱۹۴-۱۹۸